

GERÇEKLEŞEN BİR KÖTÜLÜK: NEKROFİLİ: ÜST SINIFLARDAKİ YIKICILIK EĞİLİMİ ve TOPLULUK NARSİZİZMİ

Sevra FIRINCIOĞULLARI*

ÖZET

Bu çalışma modern dönemde her toplum tipinde artışı gözlenen yıkıcılık eğilimlerini varoluşçu bir perspektiften anlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda sosyal bilimler alanında yıkıcılık temelli sosyal problemler için üretilen çözüm önerilerine de bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Erich Fromm'un kavramları olan ve modern insanın eylemlerinde özellikle (orta ve üst sınıfta) sıkça rastlanan yıkıcılığı açıklayan nekrofil, bunun topluluk düzeyindeki görünümü olan topluluk narsisizmini anlatılmıştır. Nekrofil ve topluluk narsisizminin temellerinde yer alan ve modern insanın bilincinde yüzeye çıkan ölüm korkusu ve düşük benlik saygısının önemine değinilmiştir. Varoluşla ilişkilendirilen ve modern insanın karakterinde ortaya çıkan düşük benlik algısı ve ölüm korkusunun neden olduğu yıkıcılık eğilimlerine bağlı sosyal sorunlara değinilmiştir. Söz konusu sorunların çözümünde varoluşun göz önünde tutulmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Nekrofil, topluluk narsisizmi, yıkıcılık, varoluş, ölüm korkusu, benlik saygısı

PLACE AN EVIL: NECROPHİLİA: COMMUNITY NARCİSSİM AND DESTRUCTİVENESS IN BIAS TOP CLASS

ABSTRACT

In this study, the observed increase in existential destruction trends in each type of society in the modern era aims to understand from one perspective. In this context, the destruction-based solutions to social problems generated in the social sciences also aims to provide a contribution. Erich Fromm's concepts, especially in the modern human's actions in this respect (in the middle and upper classes) frequently encountered destruction explaining necrophilia, narcissism is described in view of the community that the community level. Necrophilia and the death narcissism community located on the surface of consciousness and fear of modern man and has been mentioned in the foundation of the importance of lowself-esteem. And low self-esteem associated with the existence of modern man appeared in the character and addressed the fear of death is connected to the social problems that cause destructive tendencies. It was emphasized that it is important to bear in mind the existence in the solution of these problems.

Keywords: Necrophilia, community narcissism, destructiveness, existence, fear of death, self-esteem

* Dr., Subaşı mah. mermer sokak. no: 12/A Antakya HATAY, sevrafirinci@gmail.com

GİRİŞ

Erich Fromm modern dönemde artan yıkıcılık eğilimlerini varoluşçu perspektifle açıklamayan ender sosyal bilimcilerden biridir. Bu çalışmanın amacı üst - orta sınıflarda ve topluluk düzeyinde artan yıkıcılık eylemlerini açıklayan varoluşçu perspektifleri sosyoloji tartışmaları içine çekmek ve buna en geniş cepheden bakan Erich Fromm'un yaklaşımlarını tanıtmaktır. Aynı zamanda modern dönemde yapılan analitik psikiyatri çalışmalarıyla ortaya çıkan bulgularda da görüldüğü gibi, artmış olan ölüm korkusu ve düşük benlik saygısının bu insan eylemlerindeki etkilerini vurgulamaktır. Bu çerçevede görüşleri belli ölçüde Fromm ile birleşen ve toplum filozofu olarak da bilinen Eric Hoffer'ın yaklaşımı da oldukça önemlidir. Hoffer'a göre kitle psikolojini mutlaka bireyin varoluşsal tedirginliği ve benlik saygısı üzerinden ele almak gerekmektedir. Modern dönemde birey belli bir davaya kendini adamayı seçtiğinde, kendini adadığı davanın veya ideolojinin içinde bir ölümsüzlük kazandığını hissetmektedir. Dolayısıyla modern dönemde artmış olan yıkıcı kitlesel ideolojik hareketlere mutlaka bu temelde bakmak gerekmektedir.

Aynı zamanda günümüzde özellikle tüm ihtiyaçları karşılanmış olan üst ve orta sınıftaki cinayet ve şiddet olaylarının temelinde yer alan varoluşsal boşluğa bağlı anlam yitiminin vurgulanması sosyal bilim açısından önemlidir. Zira varoluşsa boşlukla artmış modern insanın ölüm korkusu ve düşük benlik saygısının topluluk düzeyinde yaratabileceği saldırganlık eylemlerinin temelindeki etkiye değinmek sosyolojinin çözüm üretebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Varoluşsal boşluğa bağlı anlam yitimi ve ölüm korkusuyla yükselişe geçen saldırganlık eylemlerinin artışı üst ve orta sınıflardaki suç olaylarında görülebileceği gibi, topluluk düzeyinde ve İşid benzeri radikal islami örgütlerde ortaya çıkmaktadır. Bu temelde varoluşun doğrudan sosyal bilimlerin çözüm tartışmaları içine çekilmesi ve bu tartışmaları genişçe ele alan Erich Fromm'un yaklaşımlarını tanıtmak ve bu yaklaşımdan hareketle çözüm önerileri sunmak bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Varoluş, Kendini Gerçekleştirme ile Saldırganlık ve Şiddet Arasındaki İlişki

Fromm'a göre insanın en temel ihtiyaçlarından biri varoluşsal kaygıdır ve bu nedenle insanın türsel özelliği olan kendini gerçekleştirme itkisi de en güçlü itkidir. Bu nedenle sosyal bilimciler insanın kendini gerçekleştirme itkisinin askıda kalması sonucu ortaya çıkabilecek yıkıcılık eğilimleri dikkate almalı ve insan dünyasındaki saldırganlık biçimlerinin bir kısmı bu çerçevede anlaşılmalıdır. Antropoloji, sosyoloji ve psikiyatri çalışmalarını birleştirdiği ve hastaları üzerindeki gözlemlerinden hareketle ortaya koyduğu saptamaların yer aldığı çalışmalarında, insana dair ele alınacak ve tartışılacak her konuda mutlaka bu insansal potansiyelin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır. İnsanda sadece onun türsel özelliğine içkin tutkular ve buna bağlı güç potansiyeli vardır ve bu nedenle insandaki saldırganlık hayvandaki saldırganlıktan farklıdır. Eğer insanın türsel özelliği olan bu tutkulara bağlı potansiyel iyi yöne kanalize edilmezse yıkıcılık eğilimlerinin ortaya çıkma ihtimali oldukça yüksektir. Bu çerçevede Fromm insanın gerçekleştirdiği saldırganlık eğilimini hayvaninkinden ayırarak türsel özelliklerini de göz önünde tutarak insanın saldırganlığını gerçekleşen bir kötülük olarak tanımlar.

“Hayvanlar sadist ve hayata düşman değildirler. Oysa insanlık tarihi hayal edilemeyecek kadar zulüm ve tahriplerle doludur. Bu gerçek bizim insan

saldırganlığının boyutlarını ve gücünü göz ardı edemeyeceğimizi gösterir. Ama ben aynı zamanda saldırganlığımızın kökenlerinin bizim hayvani doğamızdan dürtülerimizden ve geçmişimizden kaynaklanmadığını hayvan saldırganlığından daha büyük olan tutumumuzun insan varlığının bazı özel şartları ile izah edilebileceğini düşünüyorum. Saldırganlık ve tahripkarlık (yıkıcılık) ... sözde bir kötülük eğilimi değil gerçekleşen bir kötülüktür. Ama yine de insanidir. İnsanda var olan potansiyeldir hepimizde mevcuttur ve iyi yönde gelişemez ve kendimize daha olgun bir yön seçemezsek yüzeye çıkacaktır” (Fromm, 2004: 72).

Fromm insanda hayvani temelden gelen biyolojik saldırganlığın bulunduğunu ancak bunun yanında insana ait olan ve tahrip ederek öldürmekten zevk alan psikolojide nekrofil olarak tanımlanan bir diğer saldırganlık eğilimi olduğunu belirtmektedir. Bu saldırganlık türü hayata olumlu şekilde geçmeyen bu nedenle olumsuz bir karakter kazanan insansal tutku ve potansiyelin kendisidir. Bu saldırganlığı tüm ihtiyaçları karşılanmış olan orta ve üst sınıftaki yıkıcılıkta gözlemlemek mümkündür. Bu sınıfsal yapıda görülen ancak ilk bakışta çözülemeyen yıkıcılık davranışlarının çoğunun altında yaşama karşı nefrete dönüşmüş olan düşmanlık vardır. Ve ona göre bu saldırganlık türü tutkuların yaşama geçmemesi nedeniyle hayata düşman olmanın sonucudur. Bu saldırganca tutumu, yıkmaya, ölüme öldürmeye yönelme olarak tanımlamak mümkündür ve hayvanlarda görülmeyen zulmetme yıkmaya öldürme ve yok etme girişimlerinin altında yatan bu yıkıcı insansal potansiyelin kendisi nekrofilidir.

“İnsanlarda iki ana tip saldırganlığı belirleyebiliriz: Birincisi biyolojik olarak programlanmış tiptir ve bu da hayvanlarda gördüğümüz savunma mekanizmasının aynısıdır. İkincisi ise tamamıyla insana ait olan ve hayvanlarda görmediğimiz türden bir saldırganlıktır. Bu ikinci tür saldırganlık bir taraftan insana zulmetme şeklinin alırken diğer taraftan da nekrofil (necrophilia) adını verdiğimiz hayata düşman olma ve hayattan nefret etme şeklinde tezahür eder” (Fromm, 2004: 82).

Erich Fromm insanın diğer canlı türlerine göre daha yıkıcı eylemler gerçekleştirebilmesini kültürel olarak buna uyarlanabilme özelliği ile de açıklamaktadır. Buna göre doğadaki herhangi bir hayvan sadece bir tehdit algılsa saldırganlaşır. Ancak insan bilinci olan bir varlıktır dolayısıyla hayatının tehlikede olduğuna ikna edilebilir beyni yıkanabilir. Yani insan yıkmaya ve öldürmeye yönelik bir uyarlamaya tabi tutulması durumunda belli bir tehdide yönelik güdümlenmesi ve öldürmeyi meşrulaştırarak yıkmaya ve yok etmeye yönelebildiği görülmektedir. Dünya üzerindeki savaşlar ve toplu katliamlarda gerçekleşen öldürme reaksiyonu ve buna güdümlenmiş yıkıcı insan davranışı bu şekilde açıklanabilir.

“Hayvanın tüm bildiği: “Şu an ben tehdit altındayım” duygusudur. İnsanoğlu ise akli sayesinde geleceği hayal edebilir şimdi olmayan ama biraz sonra olabilecek bir tehdidi bilebilir. Onun için yalnızca şimdiki tehditlere değil ilerde olabileceklere de saldırganca cevap verebilir. Dolayısıyla da ilerde olabilecek bir tehdide karşı koyma işleminin alanı fertlere ya da şatlara göre değişebilir. Karşı koyma tarzındaki saldırganlığın insanlarda daha kapsamlı olmasının ikinci sebebi insanın önerilere açık olmasıdır. Bir insanı hayatının veya özgürlüğünün tehdit edildiğine dair ikna edebilirsiniz. Bunun için kelimeler veya semboller kullanırsınız. Ama bir hayvanın beynini yıkayamazsınız çünkü o beynini yıkayabilmeniz için gerekli olan kelimeleri ve sembolleri anlamaz. Eğer bir insanı gerçek öyle olmadığı halde hayatının tehdit altında olduğuna ikna ederseniz onun

buna reaksiyonu hayatı gerçekten tehdit altında olduğu zamankiyle aynı olacaktır. Tehdit edildiğine inandırılması onun reaksiyonlarında bir farklılık oluşturmayacaktır. İşte savaşlar da bunun gibidir. İnsanlar tehdit altında olduklarına hükümetleri tarafından inandırılırlar ve böylece savaş için gerekli olan saldırganlık motivasyonu sağlanır” (Fromm, 2004: 83).

Erich Fromm Freud’un yaşam ve ölüm içgüdüleri teorisinden hareket ederek insanda iki temel içgüdüye bağlı farklı davranış ve ilgi potansiyeli olduğunu belirtmiştir. Kendi analitik psikiyatri çalışmalarına da dayandırdığı karakter tiplerini de bu teoriden hareketle biçimlendirmiştir.

Karakter tiplerini Freud’un ortaya attığı bu iki içgüdü’nün başat özelliklerine göre kabaca ayıran Fromm canlısever ve ölüsever kişiliklere ilişkin belli başlı özellikleri tanıtmıştır. Canlısever kişilik, yaşam içgüdü’sü ile hareket eden insan tipidir. Yaşam içgüdü’sü ile hareket ettiğinden varoluşunu yaşamla tanımlayan bu insan tipi Fromm’a göre her şeye karşı sevgiyle yaklaşabilir ve gelişmeye açıktır. Sürekli üretmeye yönelmiştir, yenilik peşindedir ve yaratmaktan hoşlanır. Canlısever kişilik insanı ve yaşamı bir nesne gibi üzerinde biçimlendirme yapılabilecek cansız bir varlık olarak değil sevgiyle yaklaşılması gereken potansiyel olarak görür. Aynı zamanda insanı canlı bir bütün olarak algılar. Bu insan tipini yaşamın kendisi mutlu etmeye yeter ve bu nedenle mutlu olma reçetelerine ihtiyacı yoktur. Canlısever kişi için iyilik, yaşamın kendisine katılmaktır, yaşamın yenilikle geliştirilmesidir. Kötülük ise yaşamı donduran, yaşamı öldürüp boğan ve yok eden her şeydir.

“Canlıseverlik yaşama ve canlı olan her şeye duyulan tutkulu sevgidir bir kişide bir bitkide bir düşüncede bir toplumsal kümede gelişmeyi destekleme arzusudur. Canlısever kişi var olanı korumaktan çok yeni şeyler kurmayı yeğler. Merak ve hayret etme yeteneğine sahiptir eskinin pekiştirildiğini görmekten çok yeni şeylere tanık olmayı yeğler. Yaşama serüvenini kesinlikten daha çok sever. Yalnızca parçalardan çok bütünü özetlerden çok yapıları görür. Kaba güç uygulayarak her şeyi kesip parçalayarak insanları sanki eşya gibi gören bürokratik bir tutum benimseyerek değil sevgi mantık örnekleme yoluyla biçimlendirip etkilemek ister. Yaşamdan ve yaşamın bütün dışavurumlarından haz duyduğu için yeni ambalajlarla pazara sürülen “heyecan”ın tutkunu değildir... ‘Canlısever aktöre’nin kendine göre iyilik ve kötülük ilkesi vardır. Yaşamın hizmetinde olan her şey iyidir ölümün hizmetinde olan her şey kötüdür. İyilik yaşamı gelişmeyi serpilmeyi güçlendiren her şeye duyulan saygıdır. Kötülük yaşamı boğan daraltan parça parça eden her şeydir” (Fromm, 1995: 128).

Ölüsever kişilik tipi ise neredeyse canlısever kişiliğin tam tersidir. Fromm’a göre ölüseverliği yaşamın gerçekleşmemesi olarak tanımlamak mümkündür. Eğer yaşam gerçekleşme olanağı bulmazsa, yani iyi bir anlam ve değer içerisinde yaşanma imkânına kavuşmazsa donar ve sakatlanır. Bu süreçten sonra da insan eylemlerinde yıkıcılık ve ölüseverlik olarak ortaya çıkar. Ölüseverlik, yaşam ve ölüm sevgisi karşısında seçim yapması gereken insanın yaşamı seçmemesiyle gerçekleşen bir durumdur. Biyolojik olarak yaşamseverlikle dünyaya gelen bir varlık olarak insanda ölüseverliği seçme yeteneği ruhsal olarak her zaman vardır. İnsan eğer yaşamda kendini gerçekleştirme olanağı bulmazsa, yani içindeki olumlu potansiyeli hayata geçirme imkânı bulamazsa, edilginliğe dayanmadığından ölümü ve ölüseverliği bir çözüm yolu olarak görebilir ve bunu seçebilir. İnsan ölümlü

olduğunun bilincinde olan tek varlık olması itibariyle kötü de olsa yaşam içinde bir duygu uyandırmak ve bir iz bırakmak ister. Bu onun varoluşsal temel ihtiyacıdır. Bu nedenle Fromm, insanın yaşam içinde kendini gerçekleştirememesi durumunda yıkıcılık davranışına yöneleceğini ve ölümü seçerek hiçlik ve soyutlanmışlık hissinden sıyrılmaya çalışacağını belirtmiştir. Bu durum özellikle modern dönemde toplumda gözlenen ve ilk bakışta anlam verilmeyen orta ve üst sınıftaki şiddet ve yıkıcılık eğilimlerinin anlaşılması bakımından önemlidir.

“Ölüseverlik zorunlu olarak büyümenin köreltilmesi başka bir deyişle ruhsal “kötürümlük” sonucunda ortaya çıkar. Cansız bir yaşamın özseverliği ve kayıtsızlığı aşım belli bir aşamaya ulaşamamanın sonuç ürünüdür. Yıkıcılık canlıseverliğin koşulu değil seçeneğidir. Yaşam sevgisi ya da ölüm sevgisi her insanın karşı karşıya kaldığı temel seçenektir. Canlıseverliğin gelişimi köreltiği oranda ölüseverlik gelişir. İnsan biyolojik bakımdan canlıseverlik yetisiyle donatılmıştır ama ruhsal bakımdan seçenek bir çözüm olarak ölüseverlik gücüne de sahiptir... Kötürümleşmenin bir sonucu olarak ölüseverliğin gelişmesi yönünde ortaya çıkan ruhsal zorunluluk daha önce irdelediğim gibi insanın varoluşsal durumuyla bağlantılı olarak anlaşılmalıdır. Eğer insan hiçbir şey yaratamıyorsa ya da hiç kimsede duygu uyandıramıyorsa topyekün özseverliğinin ve yalıtlanmışlığının hapisanesini yıkıp dışarı çıkamıyorsa dayanılmaz bir duygu olan dirimsel güçsüzlük ve hiçlik duygusundan ancak yaratmayı başaramadığı yaşamı yok etme eyleminde kendisini kanıtlayarak kaçabilir. Bunun için büyük çaba sabır ve özen gerekmez yok etme eylemi için tek gerekli şey güçlü kollar bir bıçak ya da silahtır” (Fromm, 1995: 128, 129).

Erich Fromm analitik bir bakış içeren yaklaşımında içgüdülerden kaynaklanmayan tutkuların da insanın potansiyelinde var olduğunu özellikle vurgulamıştır. İnsandaki bu potansiyel temel fizyolojik ihtiyaçlar doyurulduktan sonra ortaya çıkan ikinci bir tür gereksinim gibi görülmemelidir. Çünkü tutkular, içgüdülerden ve temel fizyolojik ihtiyaçlardan daha güçlü olarak ortaya çıkarlar ve insanın yaşamının devamı için hissettiği temel gücü sağlarlar. İnsanın varoluşsal çelişkisinden kaynaklanan temel ihtiyacı yani yaşamın anlamına yönelik arayışı bu tutkular aracılığıyla gerçekleşir. İnsan tutkuları sayesinde ölümlü olan yaşamına anlam vermeye çalışır. Ve ancak tutkuları aracılığıyla kendini aşarak tamamlamaya yönelir. Güç istenci, sevgi hissi, ünlü olma isteği vb. tutkular yaşamın anlamını ve ölümden sonra yaşamın devamlılığı için insana gerekli yönelimi sağlarlar.

“Bu tutkular ancak fizyolojik gereksinimler doyurulduktan sonra güçlü olamazlar. Bunlar insan varoluşunun ta kökünde bulunurlar normal daha alt düzeyde gereksinimler doyurulduktan sonra karşılaşılabileceğimiz bir tür lüks değildirlir. İnsanlar sevgi güç ün ölç tutkularını gerçekleştiremedikleri için kendi canlarına kıymışlardır. Cinsel doyumdan yoksunluğun yol açtığı intihar olaylarına gerçekten hiç rastlanmamaktadır. Bu içgüdüsel olmayan tutkular insanı coşturur yakıp tutuşturur yaşamı yaşanmaya değer kılar... İnsan tutkuları insanı yalnızca bir nesne olmaktan çıkararak bir kahramana aşılması gereken güç engellere karşın yaşamına anlam kazandırmaya çalışan bir varlığa dönüştürür. İnsan kendi kendisinin yaratıcısı olmak ister tamamlanmamış varlığını belli bir bütünlük düzeyine ulaşmasını sağlayacak bir takım ereklelere ve amaçlara sahip olan bir varlığa dönüştürmek ister. İnsanın tutkuları çocukluktan kalma yaraların yol açtığı şeyler oldukları söylenerek yeterli bir

açıklamaya kavuşturulabilecek türden bayağı ruhsal karmaşalar değildir. Bu tutkular ancak indirgemeci ruhbilimin alanı dışına çıkılırsa ve bu tutkuların amacının ne olduğu insanın yaşamına anlam kazandırma ve verili koşullar altında ulaşabileceği (ya da ulaşabileceğini sandığı) en uygun yoğunluğu ve gücü tatma girişimi oldukları iyice bilinirse anlaşılabilir” (Fromm 1993: 28).

Sadece insana özgü olan bu tutkular insanın varoluşsal çelişkisi, yani ölümlü olduğunu bilerek yaşamaya devam eden tek varlık olması nedeniyle yaşam yolculuğunda kendini aşmasında hayati bir öneme sahiptirler. Dolayısıyla insan türüne özgü bu tutkular sayesinde yaşama yıkıcılıkla yanıt verse bile yine de edilginlikten çıkma ve kendini aşma girişimine yönelmiştir. İyi ya da kötü yönde yaşama etkin şekilde yanıt vermek için ortaya çıkan davranış tutkular sayesinde gerçekleşir. İnsan bir şey yaratarak veya bir ülkeye varlığını adayarak yaşama yanıt verme girişiminde bulunabilir. Aynı şekilde eğer yaşamı boğmayı ve ölümü seçerek yıkmaya yönelmişse bile kişi yaşama daha iyi bir yanıt vermeyi başaramadığından buna yönelmiştir. Bu kişi elbette ruhen sakatlanmış hasta bir kişidir ancak yine de yaşam karşısında edilgin kalamayan ve kendini yıkımı ve ölümü seçerek aşmaya yönelmiş bir kişidir. Tutkuları onu kötüyü seçmeye yöneltmiştir ancak bu seçimin kendisi bile insanın edilginliğe katlanamayan yönünün göstergesidir.

“Gerçek odur ki iyi olsun kötü olsun tüm insan tutkuları bir kişinin yaşamına anlam kazandırma ve bayağı salt yaşamı sürdürme amacı taşıyan varoluşu aşma çabası olarak anlaşılabilir ancak. Kişilik değişimi olanaklıdır ancak bunun gerçekleşmesi için kişi yaşamını geliştiren tutkuları harekete geçirerek böylece de öncekinden daha üstün bir canlılık ve bütünlük duygusu tadararak yeni bir anlamlı yaşayış yoluna kendi kendine dönecek durumda olmalıdır. Bu koşul sağlanmadıkça insan evcilleştirilebilir ama tedavi edilemez. Ama yaşamı geliştiren tutkular daha yüksek bir güç neşe bütünlük ve canlılık duygusu kazanılmasına yıkıcılık ve zalimlikten daha fazla katkıda bulunsalar bile bu sonrakiler insanın varoluş sorununa öncekiler ölçüsünde bir yanıt oluştururlar. En sadist ve en yıkıcı insan bile bir insandır azizler ne kadar insansa o da o kadar insandır. O insan olarak doğmuş olmanın yarattığı güç sorunlara daha iyi bir yanıt bulmayı başaramamış sapık ve hasta bir kişi olarak adlandırılabilir ve doğrudur da. O kurtuluş arayışında yanlış yolu tutmuş bir insan olarak adlandırılabilir” (Fromm 1993: 29).

İnsan dünyasında görülen yıkıcılık veya yaşamı boğma yönündeki davranışlar insanın ölüme çekilmesine ve yaşamı yok etmesine neden olurlar. En başta ölüme çekilen kişiyi yani davranışın kendisini gerçekleştiren, yaşamı sakatlamaya yönelmiş insanı yıkıma uğrattırır. Bunlar gerçek sapkınlıklar olarak görülmeli ve öyle tanımlanmalıdırlar. Ancak yine de insanın türsel özelliği olan varoluşsal çelişkisi göz önünde tutulmalı ve yaşamın kendisine anlam kazandırma yönünde bir etkinlik olarak anlaşılmalıdırlar. Yıkımın kendisi elbette hoş görülemez ve doğru kabul edilemez. Elbette kendini gerçekleştirme gayreti içinde yaşamı boğmak ve yıkıcılık bir çelişki oluşturur ancak bu durum insanın yaşama karşı daha iyi bir yanıt verememesinin sonucunda meydana gelmektedir. Çünkü insanın kendini gerçekleştirme gayreti içinde edilginliğe dayanamaması nedeniyle ortaya çıkan bu eğilimlerin kökleri, insanı varoluşsal çelişkisine yanıt aramaya iten tutkularla ilgilidir.

“Yıkıcılık ve zalimliğin kötü olmadıkları anlamı çıkarılmamalıdır bunlardan çıkarılabilecek anlam ancak kötülüğün insanlara özgü olduğudur. Bu tutkular yaşamı

bedeni ve ruhu yıkıma uğratarlar yalnızca kurbanı değil yıkıcının kendisini de yıkıma uğratarlar. Bu tutkular bir çelişki oluştururlar kendine anlam kazandırma uğraşında yaşamın kendisine karşı yönelmesini ifade ederler. Bunlar tek gerçek sapmadır. Onları anlamak onlara karşı hoşgörülü davranmak demek değildir. Ama onları anlamadığımız sürece nasıl azaltılabileceklerini ve hangi etkenlerin onları güçlendirme eğilimi gösterdiklerini bilmemize olanak yoktur” (Fromm 1993: 29).

Erich Fromm’un tutkusal yıkıcılık eğilimleri konusundaki en değerli ve çarpıcı kavramı “topluluk narsisizmi”dir. Topluluk narsisizmi kavramı yıkıcılık eğilimlerini belli bir topluluk içinde meşrulaştırarak gerçekleştiren ideolojilerin anlaşılması açısından önemlidir. Toplulukla birlikte gerçekleştirilen yıkıcılık eğilimlerini tanımlayan bu kavramı, yaşamda olumlu yönde kanalize edilmeyen tutkusal güçlerin yıkıma yönelmesi, bir ideoloji, bir dava ya da lider adına gerçekleştirilmesi olarak da tanımlamak mümkündür. Buna ilişkin en iyi örnek modern çağın en yıkıcı katliamı nazi soykırımıdır.

Belli bir dönemde ve belli bir toplum tipinde kendine aşırı hayranlık duyanlar ki toplumun benlik saygısı en düşük kesimi de onlardır, kendilerinde görmek istedikleri bazı özellikleri bir lidere atfedebilirler. Böylece bu kişiler topluluk içindeyken yücelttikleri önderi büyüttükçe kendi büyüklüklerine inanma hastalığına yakalanırlar. Topluluk narsisizminin oluşumunda aşağılık hissiyle sürekli kendini yüceltme gereksinimi duyan kişilerin aşırı yücelttikleri bir önderin peşinden gitmelerinin etkisi büyüktür. Ancak yine de bu kitleyi sürükleyecek olan önderin niteliklerinin büyük önem taşıdığını belirtmek gerekmektedir. Çünkü kendi yüceliğine inanma hastalığı içindeki böyle bir topluluğu yarı deli önderler çoğu zaman çok daha kolay peşinden sürükleyebilirler. Zira bu önderler sağlıklı algıya sahip olmadıkları için herhangi bir yenilgi karşısında oldukça öfkeli ve saldırgan bir tepki gösterme eğilimindedirler. Aşırı öfke tepkisi peşinden sürüklediği topluluk narsisizmi içindeki kitleye önderin yenilmez olduğu algısı yaratabilir. Her şeyi yapabilecek kadar güçlü ve cesur olduklarına dair bir görüntü çizseler de, bu liderler genelde dengesizlikleri nedeniyle kendi yıkımlarını hazırlayabilen patolojiye sahiptirler. Ancak topluluk narsisizmi için liderin sergilediği bu dengesizlikler birer güç ve yenilmezlik belirtisi olarak anlaşılmaya yatkındır.

“Aşırı narsist bir topluluk kendisini özdeşleştirebileceği bir önder bulmak ister. Topluluk kendi narsisizmini yansıttığı bu öndere bir hayranlık duyar. Aslında birlikte yaşama ve özdeşleşmeden başka bir şey olmayan bu öndere boyun eğme durumu içinde bireyin narsisizmi öndere aktarılır. Önder ne denli büyükse onun izleyicileri de o denli büyük olacaktır. Bireysel yapıları yüzünden özellikle kendilerine hayran olan kişiler önderin peşine takılmaya en yatkın olan kişilerdir. Kendisinin büyüklüğüne inanmış bu konuda hiçbir kuşkusuz olmayan önderin narsisizmi kendisine boyun eğenlerin narsisizmine son derece çekici gelir. Yarı deli önderler çoğu zaman en başarılı olanlardır ama nesnel yargıdan yoksun olmaları yenilgi karşısında gösterdikleri öfkeli tepkiler her şeyi yapabilen bir insan imgesini koruma gereksinimleri yüzünden bunlar yanlışlara düşerek kendi yıkımlarını hazırlarlar. Ne var ki narsist kitlenin isteklerini doyuracak yetenekli ama yarı psikozlu kişiler her zaman bulunabilir” (Fromm 1994: 79).

Topluluk narsisizmi, her inanışta, kültürde ve farklı ideolojik yönetime sahip siyasi örgütlenişlerde gözlemlenebilir. İnsanlık tarihine bakıldığında insancılığa bağlı yönelim yani

hümanist algıyla biçimlenen kültürel topluluklarla, topluluk narsisizmi her zaman var olagelmıştır. Ancak özellikle modern çağda daha çok ortaya çıkması beklenen insancılık, akıl çağının selamlanmasıyla sonradan yerini totaliter yönetimlere ve topluluk narsisizmine bağlı ideolojik kamplaşmalara bırakmıştır. Topluluk düzeyinde kimi zaman yıkıcılık eylemleriyle ön plana çıkan bu ideolojik kamplaşmalar farklı görüşlerden beslenseler de tümündeki ortak özellik aynı narsist, dışa kapalı, bağnaz algıya ve yıkıcı yönelime sahip olmalarıdır.

“Yenidendoğuş’tan başlayarak iki karşıt güç topluluk narsisizmi ve insancılık kendi çizgilerinde gelişmişlerdir. Ne yazık ki topluluk narsisizminin gelişmesi insancılığı geride bırakmıştır. Ortaçağ’ın sonlarıyla Yeniden-doğuş sıralarında Avrupa’da siyasal ve dinsel bir insancılığın doğması umudu belirlemişse de bu umut gerçekleşmemiştir. Topluluk narsisizminin yeni biçimleri türeyerek sonraki yüzyılları etkilemiştir. Bu topluluk narsisizmi dinsel ulusal ırksal siyasal bin bir biçime girmiştir. Katoliklere karşı Protestanlar Almanlar’a karşı Fransızlar Karaderililer’e Beyazlar Yahudiler’e karşı Hıristiyanlar kapitalistlere karşı komünistler içerikleri ne olursa olsun bunların hepsinde ruhbilimsel açıdan aynı narsist olguya bu olgunun sonucunda ortaya çıkan bağnazlık ve yıkıcılık söz konusudur” (Fromm 1994: 74, 75).

Elbette modern dönemde artışı gerçekleşmiş olan topluluk narsisizmi en net şekilde yükselişe geçen diktatörlüklerde görülmektedir. Ancak sadece diktatörlük biçimlerinde değil farklı inanç sistemlerinde de bu olgunun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Topluluk narsisizmi Hitler ve Stalin gibi önderlerin bulunduğu ülkeler ve onları destekleyen topluluklarda aynı zamanda Hindu dinleri gibi inanç topluluklarında da ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde günümüzde gittikçe artışı gözlenen radikal islami hareketlere bağlı toplulukların gerçekleştirdiği yıkıcılık eylemleri bu çerçevede düşünülebilir. İnsanın ölümlü olduğunu bilerek yaşaması ve içindeki potansiyeli olumlu yönde harekete geçirememesi durumunda belli topluluklar içinde yıkıcılığa yönelişi yaşama verdiği bir yanıtıdır. Ölümlü oluş ve kendi potansiyelini olumlu yönde gerçekleştirememesi yaşama yıkımla yanıt vermeyi beraberinde getirir ki, bu özellikle topluluk içinde daha meşru görülebilir zira bu insanın anlam verdiği bir dava uğruna gerçekleştirdiği bir yıkımdır. Varoluşçu psikoterapinin en önemli ismi Irvin Yalom modern dönemde hem bireysel hem de topluluk düzeyinde artan bu yıkıcılık eğilimlerinin Ortaçağ’a özgü inanç olgusunun sarsılmasıyla ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

İnsan ölümün varlığını her an düşünmediğini zannetse de özünde bu gerçekliği bilincinde derin bir şekilde hissetmeye devam ettiğinden bununla ilgili kaygıları tüm yaşamını etkilemektedir. Artan patolojilerin temeline inildiğinde de aynı kaygı ve tedirginliği görmek mümkündür. Yalom’a göre Ortaçağ’da belirgin olarak insan yaşamını biçimlendiren derin inanç olgusu insanın varoluşsal kaygısını belli ölçüde yatıştırmaktaydı. Ancak modern dönemde insanın bilincinde bir kırılma gerçekleşmiştir ve insanın ölüm karşısındaki korkusunu Ortaçağda olduğu kadar yatıştıracak güçlü dinamik kalmamıştır. Bu nedenle ölüm karşısında artan korku farklı nevrotik belirtilerle ortaya çıkmaktadır.

“Ölüme karşı bağışıklığı olduğuna inanan bazı insanlar... bir cemaatle, bir davayla ya da İlahi bir varlıkla birleşme yoluyla ölümün acı veren ayrılığını aşmaya çalışırlar. Ölüm ansikeyetsi, sonlu oluşumuzun verdiği ıstırapı öyle ya da böyle hafifletmeye çalışan dinlerin anasıdır. Tanrı, kültürler- ötesi yapıda anlatıldığı şekliyle, sonsuz bir yaşam hayaliyle ölümlülük korkusunu yumuşatmakla kalmaz, ebedi bir varoluş ile

anlamli bir hayat yaşamaya yönelik bir yapı ve kurallar bütünü geliştirerek korku dolu bir tecriti de hafifletir. Ama en sağlam, en saygıdeğer savunmalara rağmen ölüm ansikayetesini tam olarak bastıramazsınız: her zaman oradadır, zihnin gizli yarıklarında dolaşır durur.” (Yalom, 2008: 13).

Bu çerçevede kitlesel hareketlerin yıkıcı etkisinin ölüm korkusu ve benlik saygısıyla doğrudan ilgili olduğuna değinen ve toplum filozofu olarak da bilinen görüşleri Fromm ve Yalom ile birleşen Eric Hoffer’ın yaklaşımı önemlidir. Ona göre modern dönemde insanın artan ölüm korkusu ve yükselişe geçen kitle hareketleri birbiriyle ilgilileri temelinde okunmalıdır. Zira insanın varoluşsal kaygısı ile belli bir grup içinde bir dava ya da ideoloji adına benliğini feda etmesi birbiriyle temelden ilgilidir. Kitle psikolojini bireyin varoluşsal tedirginliği ve benlik saygısı üzerinden düşünmek gerekmektedir. Modern dönemde birey belli bir davaya kendini adamayı seçtiğinde, kendini adadığı davanın veya ideolojinin içinde bir ölümsüzlük kazanacağından ölüm korkusu da yatışmaktadır. Dolayısıyla modern dönemde artmış olan yıkıcı kitlesel ideolojik hareketlere bu temelde bakılmalıdır.

Benliğimizi reddetmekle yegane gerçek yükün altından kurtulmuş oluyoruz. Zira kendimizi bir kutsal davayla ne kadar özdeşleştirmiş olursak olalım, bu dava adına duyduğumuz korkular, asla bu fani benlik adına olan korkularımız ve titremeler kadar gerçek ve yıkıcı olamaz. Kaçınılmaz yok olmanın eşiğinde sallanıp duran kısa ömürlü benlik, gerçekten bir anlam ifade eden yegane şeydir. Bu yüzden benliği terk etmek bir özgürlüğe kavuşma ve bir kurtuluş gibi hissedilir (Hoffer, 2003: 31)

Modern dönemle birlikte güçsüzlük ve soyutlanmışlık hissine bağlı olarak bir grupla bütünlenme isteği ve özsaygı gibi duygu durumlarına odaklanan Hoffer’a göre kitlesel büyük hareketlerin temelinde inildiğinde bu duygu durumlarının yarattığı etki çok açıkça görülebilir. Özellikle faşist diktatörlüklerde kitlenin gaddarca tutumu içinde yer alan ve mantıklı davrandığına körü körüne inanan bireylerin duygu durumları özsaygının yitimi ile ilgilidir. Baskıcı rejimlerde kendini bir davaya adanmak yine tamamen bu durumla ilgisi çerçevesinde düşünülmelidir. Çünkü kişiler toplumsal alanda özsaygılarını koruyacak mekanizmaları kaybettiklerinde kitlesel olarak güçlü görünmek ve kitlenin ruhuna kendini adayarak özsaygılarını korumaya yönelmektedirler.

Bir toplumun vatanseverlik duygusu her zaman toplumun refahı ve yöneticilerin adaletiyle orantılı olmaz. Ulusal gurur, diğer gurur çeşitleri gibi, özsaygının yerini alabilir. Devlet politikalarının ve tarihi rastlantıların bireysel özsaygının kazanılmasını ve muhafazasını zorlaştırması durumunda, paradoksal olarak, halkın ulusçu ruhunun daha aşırı, daha ateşli bir hal alması bundan dolayıdır. Bireysel özsaygının ulaşılmazlığı, faşist ve komünist rejimlerle yönetilen halklarının aşırı milliyetçi oluşlarının ardında yatan önemli faktörlerden biridir (Hoffer, 2003:1 27)

Hoffer, insanın belli bir kimseye ya da gruba yansıttığı öfke ya da nefretin temelinde inildiğinde yine bunun çoğunlukla insanın özsaygısıyla ilgili bir eksiklikten kaynaklandığına dolayısıyla insanın içinde kendine yöneltilmemiş bir nefretin var olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla nefret ve buna bağlı öfkeli yıkıcılık hareketleri insanın kendi iç bütünlüğü ve özsaygısıyla yakından ilgilidir. Hoffer’a göre dünyada sürüp giden bir çok tahripkar eylemin ve kitlesel kıyımın temellerinde bu gerçeklik bulunmaktadır. Erich Fromm’un

kavramsallaştırdığı topluluk narsisizmi de bu çerçevede anlaşılabilir. Modern dönemde benlik saygısı düşük ve ölüm korkusu artmış kişilerin belli bir topluluk içinde ve bir ideoloji adına yıkıma yönelmiş tavrı bu çerçevede düşünmek mümkündür.

Sonuç

Modern dönemde hem bireysel hem de topluluk düzeyinde artan yıkıcılık eğilimlerinin azaltılması insanın içinde bekleyen ve sadece kendi türüne özgü olan insani potansiyeli olumlu yönde kanalize etmesini sağlamakla mümkündür. Modern dönemde artan ölüm korkusunun insanın varoluşsal tedirginliğini arttırdığı ve bunun olumlu yönde harekete geçirilmeyen tutkusal güçleri nedeniyle insanı yıkmaya yönelten bir etki taşıdığı söylenebilir. Bu çerçevede sosyal bilimcilerin insanın içindeki bu potansiyeli göz önünde tutarak çözüm üretmeye yönelmesi büyük önem taşımaktadır. Sosyal bilimin çözüm önerileri insani potansiyelin bir anlam uğruna harekete geçirmesi ve bu tutkusal güçlerin olumu şekilde yaşama yönlendirilmesini hedeflemelidir. Zira askıda kalan kendini gerçekleştirme itkisi bireysel patolojilere bağlı yıkıcı eğilimleri arttıracak gibi, topluluk düzeyindeki narsisizmi ve yıkımı da arttıran bir tehlikeyi içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede ülkede sosyal alanda alınacak kararlarda ve gerçekleştirilmesi hedeflenen projelerde insanı ve yaşamı amaç edinen bir anlayışın yerleşmesi gerekmektedir. İnsana ve yaşama yönelmiş bir anlayış ölüm korkusu yüzeye çıkmış, varoluşsal tedirginliği artmış ve tutkusal güçleriyle yaşamı boğmaya yönelmiş insani potansiyeli, iyiye ve yaşama yönlendirmek açısından önemlidir ve birçok sosyal problemi de en aza indirebilir. Bu problemler bireysel sadistik (orta-üst ve üst sınıfta görülen) eğilimlere bağlı suç vakalarında görülebileceği gibi radikal islami örgütlerde, ideolojik kampaşmaya bağlı yıkıcılığa yönelmiş gruplarda ve suç çetelerinde gözlenebilmektedir. Dolayısıyla çeşitlilik gösteren ve birçok sosyal probleme neden olan söz konusu bu yıkıcılık eğilimlerini en aza indirmenin insanın içindeki bu insani potansiyelin olumlu yönde harekete geçmesi gerçekleşebileceğini belirtmek gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- FROMM E. (2004) “Hayatı Sevmek” “Psikanalizde Yeni Gelişmeler” Çeviri: Ali Köse Arıtan Yayınevi İstanbul
- FROMM E. (2004) “Hayatı Sevmek” “Saldırganlığın Kökenleri Üzerine” Çeviri: Ali Köse Arıtan Yayınevi İstanbul
- FROMM E. (1994) “Sevginin ve Şiddetin Kaynağı” “Ölüm Sevgisi ve Yaşam Sevgisi” Çeviri: Yurdanur Salman ve Nalan İçten Payel Yayınevi İstanbul
- FROMM E. (1994) “Sevginin ve Şiddetin Kaynağı” “Bireysel ve Toplumsal Narsisizm” Çeviri: Yurdanur Salman ve Nalan İçten Payel Yayınevi İstanbul
- FROMM E. (1993) “İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri 1” “İçgüdüler ve İnsan Tutkuları” Çeviri: Şükrü Alpagut Payel Yayınları İstanbul
- FROMM E. (1995) “İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri 2” “Canlıseverlik ve Ölüseverlik Arasındaki İlişki” Çeviri: Şükrü Alpagut Payel Yayınları İstanbul
- HOFFER, E (2003) *Akılın Muhteris Çağı*, (Çev. İhsan Durdu) Ayışığı Yayınları: İstanbul
- YALOM, I. (2008) *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek*, (Çev. Z. İ. Babayiğit) Kabalcı Yayınevi: İstanbul